

הטפת דם ברית

איתא בגמ' שבת (קלה.) ערלתו ודאי דוחה את השבת ולא נולד כשהוא מהול דוחה את השבת, שבש"א צריך להטיף ממנו דם ברית ובה"א א"צ. אר"ש בן אלעזר לא נחלקו ב"ש וב"ה על נולד כשהוא מהול שצריך להטיף ממנו ד"ב מפני שערלה כבושה היא על מה נחלקו על גר שנתגייר כשהוא מהול שבש"א צריך להטיף ממנו ד"ב ובה"א א"צ להטיף ממנו ד"ב וכו'. איתמר רב אמר הלכה כת"ק ושמואל אמר הלכה כרשב"א וכו'. רבה אמר חיישינן שמא ערלה כבושה היא רב יוסף אמר ודאי ערלה כבושה היא. אמר רב יוסף מנא אמינא לה דתניא ר"א הקפר אומר לא נחלקו ב"ש וב"ה על נולד כשהוא מהול שצריך להטיף ממנו ד"ב על מה נחלקו לחלל עליו את השבת בש"א מחללין עליו את השבת ובה"א אין מחללין עליו את השבת, ע"כ.

א. ערלה כבושה

ונחלקו הראשונים איך קיי"ל להלכה אי בעינן הטפת דם ברית לנולד מהול ולגר שנתגייר כשהוא מהול. המושכל ראשון של התוס' (ד"ה לא נחלקו) הוא דלא בעינן הטפת דם ברית לנולד מהול, וכ"ש בגר שנתגייר כשהוא מהול, דקיי"ל כב"ה אליבא דת"ק. וכן דעת היראים (הובא בהג"מ הל' מילה פ"א אות ב). אך להרבה ראשונים בעינן הטפת דם ברית בנוולד מהול, ונראה דזה כטעם סוגיין דהוי משום ערלה כבושה. ויש לברר מהי ערלה כבושה ואיך הטפת דם ברית מהני להסיר את הערלה כבושה.

כתב המאירי (קלה. ד"ה נולד) דערלה כבושה היינו, "מעט עור דק דבוק בבשר שמתוך דקותו ודבקותו ומיעוטו אינו ניכר ולאחר זמן תתפרק ותתכסה העטרה [ובמגן אבות (יד) הוסיף "וא"כ הטפה זו סביב

העטרה לגלותה יותר מעט"ן] ... ומעתה צריך למולו מעט כעין קלפה להטיף ממנו דם ברית. "ומשמע מדבריו דלמ"ד ספק ערלה כבושה הספק הוא אי יש עור שסופו לכסות את העטרה, וע"י הטפת דם ברית, דהיינו חתיכה קצת (כן משמע מלשון קליפה), מסירים עור זה.¹ ולמ"ד ודאי ערלה כבושה בודאי יש עור כזה, והטפת דם ברית דוחה שבת כי יש לעור זה דין ערלה.

ולכאורה אין טעם ערלה כבושה שייך בגר שנתגייר כשהוא מהול, ואם כן אי גר שנתגייר כשהוא מהול צריך הטפת דם ברית, צריך להיות מטעם אחר. ועי' גמ' (קלז:): דבמל את הגרים המברך אומר אקב"ו למול את הגרים ולהטיף מהם דם ברית שאילמלא דם ברית לא נתקיימו שמים וארץ וכו'. ומשמע דהטפת דם ברית היא חלק מכל מילת גרים, ולא רק ממילת גר שנתגייר כשהוא מהול. וכן עולה מדברי הרמב"ן בחידושים (קלה. בא"ד ונ"ל וע"ע במלחמות שם) שהסביר בנוסח הברכה "שאיין הטפת דם זו מפני ספק, אלא ודאי חייבין אנו להטיף מהם דם זו של ברית ונכנסין בה תחת כנפי השכינה", ואילו בישראל שנולד מהול אין מטיפין אלא מפני ערלה כבושה ולכן אין מברכין עליו "שאיין זו מילה".²

אך מ"מ א"ש הא דכתב המאירי דהיה נראה דלהלכה גר שנתגייר כשהוא מהול א"צ הטפת דם ברית, וכדעת ב"ה אליבא דרשב"א, מאחר דאין הטפת דם ברית אלא משום ערלה כבושה, אלא דלא נהגו כן. וכן א"ש מה שפסק המאירי דאין צורך להטפת דם ברית בנמול בפסול, דאין

¹ אך עי' במגן אבות דדחה המאירי אלו שהצריכו חתיכה ממש ורק הצריך גדידה בצפורן. ובמנהגים של המהרי"ל (הל' מילה אות יא) הביא ד"היה חותך מעט בצפורן את הנולד מהול כדי להטיף ממנו דם ברית". וזה דלא כמו שהביא הד"מ (סי' רסג אות ב) בשם המהרי"ל שכתב "והטיפו ממנו דם בצפורן".

² אך יש מן הראשונים שפירשו נוסח הברכה בענין אחר. עי' ברמב"ן (קלז: בא"ד ותמיהני) ומאירי (קלז: ד"ה המל) שהביאו מפרשים דלצדדין קתני, למול אם אינם נמולים ולהטיף אם הם כבר נמולים. והביאו פירוש אחר דתקנו נוסח להטיף לנחמם מאחר דהם גדולים ודואגים על דמם.

חשש ערלה כבושה בנמול בפסול. ולגבי נמול ע"י עכו"ם כתב ד"יצא אף מכלל ספק ערלה כבושה" (ע"ז כו: ד"ה ישראל). וכן כתב גבי נמול קודם שמונה, "ואם מל בשביעי או קודם לו לא קיים מצוה ומ"מ אינו צריך כלום שהרי נמול הוא מ"מ" (שבת קלב. ד"ה מצות מילה).

ונראה דכן דעת בעה"מ בסוגיין דהטפת דם ברית היא רק מטעם ערלה כבושה, דפסק דנולד מהול צריך הטפת דם ברית. וכתב דהיה צריך להיות הדין דגר שנתגייר כשהוא מהול אינו צריך הטפת דם ברית, ומה שפסקו הגאונים דצריך הטפת דם ברית אפשר דהיינו דוקא בגר שנתגייר שספק אם נולד מהול, אבל גר שנתגייר שנמול בגיותו אינו צריך הטפת דם ברית. וכן דעת הר"ח (בתד"ה לא נחלקו ועה"ג) דנולד מהול צריך הטפת דם ברית וגר שנתגייר כשהוא מהול א"צ הטפת דם ברית. וכן דעת העיטור (הל' מילה דף נא: ע"ב) שפסק דנולד מהול צריך הטפת דם ברית (ופסק כרב יוסף דודאי ערלה כבושה ולכן דוחה שבת), וכתב דגר שנתגייר כשהוא מהול א"צ הטפת דם ברית כי מאחר דנתגדל שוב אין ערלה כבושה.

ומפסקי השו"ע נראה דס"ל דאין הטפת דם ברית אלא משום חשש ערלה כבושה. דביו"ד סי' רסב ס"א לא הצריך הטפת דם ברית בזמן, וכפסק הרא"ש (סי' ה). ובסי' רסד ס"א לא הצריך הטפת דם ברית בנמול ע"י עכו"ם. ועי' בשאג"א (סי' נב-נד) שכתב דנמול בפסול הוי בגדר מעות לא יוכל לתקון ולכן לא מהני הטפת דם ברית. ובסי' רסג ס"ד הביא השו"ע להלכה לשון הרב האי גאון שהביא הרי"ף, וז"ל, "נולד כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם ברית ומיהו בנחת וצריכה מילתיא למבדקה יפה יפה בידים ובמראית עינים ולא בפרזלא דלא לעייק ליה ורואים ונזהרים היאך מלין אותו וממתינים לו הרבה ואין חוששין ליום שמיני שלא יביאוהו לידי סכנה." ומשמע דהטפת דם ברית צריך חתיכה ואינה רק הטפה גרידא.³

³ ועי' במנ"ח (מצוה רפב אות ה) שכתב דע"כ בהטפה נסתלקה הערלה כבושה, דאל"ה מאי אהני הטפה ואמאי דוחה שבת למ"ד ודאי ערלה כבושה.

ב. דין בפני עצמו

ומ"מ יש שמשמע מדבריהם דלהלכה אין הטפת דם ברית משום ערלה כבושה. דאיתא בגמ' (קלד.) שוב פעם אחת הלכתי למדינת קפוטקיא ובאת אשה אחת לפני שמלה בנה ראשון ומת שני שלישי הביאתו לפני ראיתיו שהוא ירוק הצצתי בו ולא ראיתי בו דם ברית וכו', ע"כ. ופירש"י (ד"ה ה"ג), "ולא היה בו דם ברית תרתי לגרועותא חדא דאי מהיל ליה לא נפק מיניה דמא והטפת דם ברית מצוה כדכתיב גם את בדם בריתך וכו'". הרי משמע דלרש"י הטפת דם ברית היא חלק מכל מילה. וכן משמע מדברי הזוהר שהביאו שו"ת משכנות יעקב (יו"ד סי' סג) ושו"ת דבר אברהם (ח"א סי' כג אות י) דיש ג' חלקים בכל מילה - מילה, פריעה, והטפת דם ברית.

ועי' ירושלמי (פי"ט ה"ב) שהביאה דרשת המול ימול מכאן לנולד כשהוא מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית. ואפשר שזה רק מלמד שצריך הטפת דם ברית משום ערלה כבושה, וכן פירש קרבן העדה שם. אך אפשר שמדרשה זו למידין דהטפת דם ברית היא חלק מן המילה, או לכל הפחות אינו רק משום ספק. ובשו"ת זכר יצחק (סי' לא) פירש דדרשת הירושלמי מלמדת שהיכא שנעשה מילה שלא כדין ופעם אחת היתה שם ערלה יש חיוב הטפת דם ברית, וערלה כבושה חשיבה ערלה לענין הטפת דם ברית.

ולכאורה אי בעינן הטפת דם ברית לנמול בפסול אין הטפת דם ברית משום ערלה כבושה. ופסק הרמ"א (סי' רסב ס"א) על דרך הבנתו בהג"מ (הל' מילה פ"א אות ב) דנמול בלילה צריך הטפת דם ברית. והט"ז (שם סק"ב) והש"ך (שם סק"ד) פסקו דאף נמול תוך הזמן צריך הטפת דם ברית.⁴ וכן פסק הרמ"א (סי' רסד ס"א) דנמול ע"י עכו"ם צריך הטפת דם ברית. הרי נקטינן להלכה דשייך הטפת דם ברית אף היכא דאין חש

⁴ עי' חזון יחזקל על התוספתא (פט"ז ה"ז) בשם הגר"ח וקה"י סי' נב מה שהסבירו בדעת הרמ"א שחילק בין נמול בלילה לבין נמול תוך הזמן.

ערלה כבושה. ועי' באג"מ (יו"ד ח"ב סי' קיט) שיצא להוכיח מזה דבעינן הטפת דם בכל ברית ולכן אין להשתמש במכשיר (קלאמפ) שאינו מוציא דם בשעת מילה.

ועי' בחזו"א (סי' סב אות כז) שדן בדברי האו"ז (סי' צט) בענין מהי הטפת דם ברית. ונקט להלכה דהטפת דם ממש לא בעינן אלא סגי ב"כל שנצרך דם כל שהוא". ולכאורה מוכח מזה דאין בהטפת דם ברית משום הסרת ערלה כבושה, דאיך מסירים ערלה כבושה ע"י הטפה כל שהוא או פחות ממנה.^{5 6}

ג. פסקי הרמב"ם

מפסקי הרמב"ם בהל' מילה היה אפשר דס"ל דאין הטפת דם ברית אלא משום ערלה כבושה (והטפת דם ברית בגר היא דין אחר), דפסק (פ"א ה"ז והי"א) דנולד מהול צריך הטפת דם ברית אבל אינה דוחה שבת, ולא הצריך בפירושו הטפת דם ברית בנמול בפסול. ועי' בפ"ב ה"א בענין נמול ע"י עכו"ם שכתב "אינו צריך לחזור ולמול שנייה". ועי' בב"י (ריש

⁵ וכן הוכיח שו"ת משיב נפש (ח"ב סי' א) דע"כ בעינן הטפת דם בכל מילה, דאל"כ מהו המקור להטפת דם ברית בנוולד מהול. ומבורר דס"ל דהטפת דם ברית היא הטפה בעלמא ואינו מסיר ערלה כבושה בפועל.

⁶ אך מדברי הגרי"ד (ועי' ברשימות הגר"צ שכטר שליט"א בחוברת מסורה טז עמ' יט-כד) עולה אפשרות להסביר איך הטפת דם ברית באה רק משום ערלה כבושה ומ"מ סגי בהטפה בעלמא. דהסביר הוא דיש ב' דיני ערלה, כיסוי העטרה, ועור שהיה לו האפשרות קודם לידה להיות ערלה. והשני יוצר שם ערל אף שאין לו דין ערלה, וע"י הטפת דם ברית מסירים השם ערל. ולפ"ז מ"ד ספק ערלה כבושה ס"ל דאין לכל אחד קודם לידה עור שיש לו אפשרות להיות ערלה, ולכל נולד מהול יש רק שם ערל מספק. ומ"ד ודאי ערלה כבושה ס"ל דלכל אדם קודם לידה יש עור שיש לו האפשרות להיות ערלה, ולכן לכל נולד מהול יש שם ערל בודאי והטפת דם ברית דידיה דוחה שבת. ולפי מהלך זה אין הכרח לומר דיש דין הטפת דם בכל מילה בעלמא.

סי' רסד) שדן בדבריו אי מ"מ בעינין הטפת דם ברית, אך לא משמע כן מפשטות לשונו, וכן נקט הגר"א (סי' רסד סק"י). ובפ"ג ה"ו פסק הרמב"ם דגר שמל קודם שנתגייר וקטן שנולד כשהוא מהול אין מברכין על הטפת דם ברית. ובכ"מ הסביר דכיון דהטפת דם ברית בנוול מהול היא משום ספק ערלה כבושה אין מברכין. אך עיי"ש שדחק לפרש למה אין מברכין על הטפת גר שמל קודם שנתגייר, אף דאין בזה משום ספק ערלה כבושה.

אך קשה מפסק הרמב"ם בהל' תרומות (פ"ז הי"א) דנולד מהול אוכל בתרומה אף קודם הטפת דם ברית, דאי יש בנוול מהול משום ספק ערלה כבושה איך מותר לאכול בתרומה. וכן הקשה המאירי (יבמות עב. ד"ה טומטום) ויצא לחלוק על הרמב"ם דהברייתא ביבמות שנקטה דנולד מהול אוכל בתרומה ס"ל כמ"ד נולד מהול א"צ הטפת דם ברית.

ויש מן האחרונים שהעמידו הרמב"ם כסובר שהטפת דם ברית בנוול מהול היא משום ערלה כבושה ונדחקו לפרש הפסק בהל' תרומות בע"א. וכתב הקרן אורה (יבמות שם ד"ה אלא) דהרמב"ם ס"ל דחיישינן לערלה כבושה רק מדרבנן, ולכן אוכל בתרומה אף קודם הטפת דם ברית. ובשו"ת פרי יצחק (ח"א סי' ל) יישב פסקי הרמב"ם ע"פ שיטת בעל העיטור דערלה כבושה שייכת רק בקטן, והרמב"ם בהל' תרומות דן דוקא בגדול.

אך הגר"ח (סי' פז-פח) והמשכנ"י (יו"ד סי' סג) הניחו מכח קושיא זו דלרמב"ם הטפת דם ברית אינה משום ערלה כבושה אלא מצוה בפני עצמה השייכת בכל מילה בעלמא.⁷ וכתב המשכנ"י דצ"ל לפ"ז

⁷ עי' חזון יחזקל על התוספתא (פט"ז ה"ז) שהביא בשם הגר"ח שבכל מילה יש ב' דינים - להסיר ערלתו, מימול בשר ערלתו, והטפת דם ברית, מואתה את בריתי תשמור. ויש להעיר דמסתבר דאף אם יש ב' דינים בכל מילה, מ"מ אין משמעות להטפת דם ברית היכא דנשאר הערלה. וכן דנו הפוסקים בענין הנולד עם "איספטיאס", כך שיצטרכו להשתמש בעור הערלה כאשר יעבור הילד ניתוח לאחר זמן מה וא"א למולו עד אחר הניתוח, דאין טעם לעשות הטפת דם ברית ביום השמיני. (עי' חוברת נועם יח עמ' נב-נג).

דהסוגי' בשבת דנתנה הטעם דערלה כבושה רק אתיא כדעה המחלקת בין נולד מהול לבין גר שנתגייר כשהוא נמול, אבל להלכה דקיי"ל דבעינן הטפת דם ברית בשניהם אין הטפת דם ברית משום ערלה כבושה, דאין ערלה כבושה בגר שנתגייר.⁸

והוקשה לגר"ח ב' קושיות, חדא, למה לרמב"ם אין הטפת דם ברית בנמול ע"י עכו"ם. ולזה היה אפשר לדחוק בדברי הרמב"ם, כמו שהביא הב"י בשם רבנו מנוח, דאה"נ צריך הטפת דם ברית. אך חידש הגר"ח דלרמב"ם הטפת דם ברית כשרה ע"י עכו"ם, ורק הסרת הערלה פסולה ע"י עכו"ם.⁹ ועוד, למה אין מברכין על הטפת דם ברית אם אינו משום ספק. ועל זה נראה לתרץ דאף אם הטפת דם ברית היא חלק מכל מילה לא תקנו ברכה על הטפה לחוד. וכן העלה הכת"ס בתשובה (יו"ד סי' קטז אות ב). ובס' ברית אפרים (סי' ב) העיר דזה מדוייק בלשון הרמב"ם, דבענין הטפת דם ברית כתב "א"צ ברכה", ואילו בענין אנדרוגינוס כתב "אין מברכין על מילתו", דאין הטפת דם ברית מילה גמורה. וכן מדוייק מה שהשיג הראב"ד דוקא בענין אנדרוגינוס ולא בענין הטפת דם ברית, דאפשר דמודה דעל הטפת דם ברית לחוד לא תיקנו ברכה, אף אם בעלמא מברכין על ספק דאורייתא.¹⁰

⁸ בקה"י (סי' נא) כתב דדחוק לומר שהרמב"ם דחה הסוגי' בשבת להלכה, ופירש בע"א, דאין הפשט בספק ערלה כבושה דהוי ערל ממש, דא"כ היה צריך לחתוך כל הבשר שעל הגיד. אלא לענין מצות הטפת דם ברית נולד מהול נחשב כערלה, אבל אינו נחשב כערל לענין אכילת תרומה.

⁹ ועי' בחוברת מסורה הנ"ל מה שתמה הגרי"ד על חידוש זה.

¹⁰ וע"כ צ"ל לגר"ח דיש לחלק בין הטפת דם ברית בנולד מהול לבין אנדרוגינוס, דכבר השיב הרמב"ם לחכמי לונל (הובא בכ"מ) דאין מברכין על ספק אפי' בדין דאורי', ואי קאי לא רק על אנדרוגינוס אלא גם על נולד מהול, יוצא דס"ל לרמב"ם דהטפת דם ברית בנולד מהול היא משום ספק.